Qabul qilindi: 5-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 9-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 13-oktabr 2026-yil

IJTIMOIYLASHUVNING ONLAYN VA OFLAYN SHAKLLARI: O‘ZBEKISTON YOSHLARI KIBERMADANIYATIDA IJTIMOIY TAJRIBANING UZVIYLIGI VA ZIDDIYATLARI

ОНЛАЙН- И ОФЛАЙН-ФОРМЫ СОЦИАЛИЗАЦИИ: ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ И ПРОТИВОРЕЧИЯ СОЦИАЛЬНОГО ОПЫТА В КИБЕРКУЛЬТУРЕ МОЛОДЁЖИ УЗБЕКИСТАНА

ONLINE AND OFFLINE SOCIALISATION: CONTINUITY AND CONTRADICTIONS OF SOCIAL EXPERIENCE IN UZBEKISTANI YOUTH CYBERCULTURE

Uzakov Barxayotjon Muxammadiyevich
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
Orcid: 0009-0006-6616-873X

Annotatsiya. Maqolada onlayn va oflayn ijtimoiylashuv tajribalarining tutashuvi konseptual tahlil qilinadi. Amaliyot va tarmoqlashgan muloqot nazariyalari kontekstlararo qiyoslash asosida o‘rganiladi. Vaziyat almashishi bilan rol, auditoriya va majburiyatning o‘zgarishi bir-biridan farqlanadi.«Kontekstlararo o‘tish epizodi» orqali uzviylik va ziddiyatni tekshiruvchi matritsa taklif etiladi. Ish nazariy xarakterga ega; O‘zbekiston yoshlari bo‘yicha birlamchi kuzatuv o‘tkazilmagan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiylashuv, onlayn tajriba, oflayn munosabat, rol, kontekst, uzviylik, kibermadaniyat.

Аннотация. Концептуально исследуется сопряжение онлайн- и офлайн-опыта социализации молодёжи. Теории практик и сетевого общения рассматриваются посредством контекстного сравнения. Смена ситуации разграничена с изменением социальной роли, аудитории и обязательств.Предложена матрица анализа преемственности через эпизоды перехода между контекстами. Работа теоретическая;

первичные наблюдения за молодёжью Узбекистана не проводились.

Ключевые слова: социализация, онлайн-опыт, офлайн-отношения, роль, контекст, преемственность, киберкультура.

Abstract. The article examines how online and offline experiences of youth socialisation intersect. Practice theory and networked communication are considered through contextual comparison. A change of setting is distinguished from changes in social roles, audiences and obligations. A cross-context transition matrix is proposed to examine continuity and tensions in experience. The study is theoretical; no primary observations of young people in Uzbekistan were conducted.

Keywords: socialisation, online experience, offline relationships, role, context, continuity, cyberculture.

Kirish

Onlayn va oflayn ijtimoiylashuvni ikkita ajralgan tarbiya makoni sifatida tasvirlash raqamli harakatning kundalik munosabatlarda davom etishini ko‘rishga to‘sqinlik qiladi. Floridi tahriridagi «The Onlife Manifesto» texnologik bog‘langan hayotda bunday qat’iy chegaraning yetarli emasligini muhokama qiladi[1]. Biroq raqamli va yuzma-yuz vaziyatlarning farqi ham saqlanadi: auditoriya tarkibi, xabarning saqlanishi va unga javob berish vaqti bir xil bo‘lmasligi mumkin. Demak, birlik haqidagi tezis tafovutlarni inkor etmasligi lozim. D. boyd AQSh o‘smirlarining tarmoqlashgan ijtimoiy hayotini oilaviy va tengdoshlar munosabatlari bilan bog‘liq holda o‘rganadi[2]. Ushbu kuzatuvlarni O‘zbekiston yoshlariga bevosita ko‘chirish mumkin emas. Ularning konseptual ahamiyati boshqa joyda: virtual muloqotni «haqiqiy hayotdan tashqaridagi» faoliyat sifatida olishning chegaralari ochiladi. Xabar almashish orqali berilgan va’da auditoriyadagi hamkorlikka ta’sir qilishi, yuzma-yuz bildirilgan talab esa raqamli guruhda qayta talqin qilinishi mumkin.

Maqola ijtimoiylashuvdagi uzviylikni bir xil xulqni hamma joyda takrorlash deb emas, o‘zaro kutilma va mas’uliyatning vaziyatlar orasida qanday davom etishi deb tushunadi. Tadqiqot savoli: onlayn va oflayn sharoit almashganda qaysi ma’no saqlanadi, qaysi qoida o‘zgaradi va bu o‘zgarish kimlar tomonidan kelishiladi? Maqsad kontekstlararo o‘tishni mustaqil tahlil birligi sifatida ishlab chiqish. Bu yo‘l «internet buzdi» yoki «raqamli muhit

erkinlashtirdi» kabi umumiy hukmlar o‘rniga aniq munosabatni o‘rganishga imkon beradi.

Materiallar va metodlar

Nazariy-konseptual dizayn ijtimoiy amaliyot, tarmoqlashgan muloqot va ishtirok orqali o‘rganish haqidagi manbalarni birlashtiradi[3; 4]. Qiyoslash birliklari texnologiya turi emas, vazifa, rol, auditoriya, vaqt kutilmasi va majburiyatdir. Har bir birlik uchun «oldingi vaziyat», «o‘tishdagi o‘zgarish» va «keyingi munosabat» ajratildi. Ushbu ketma-ketlik isbotlangan sababiy model emas, dalil yig‘ish tartibini tashkil etadi.

O‘zbekiston konteksti uchun UNICEFning 2024-yilgi vaziyat tahlili ko‘rib chiqildi[5]. Undagi bolalar va o‘smirlar haqidagi turli davr ma’lumotlari hozirgi barcha yoshlarning holati sifatida umumlashtirilmadi. Oilaviy vositachilikka doir xorijiy tadqiqot[6] ham metodologik qiyoslash vazifasini bajaradi. Birlamchi intervyu yoki platforma kuzatuvi o‘tkazilmagan; keyingi misollar nazariy farqlarni ko‘rsatadigan shartli vaziyatlardir. Kelgusi tekshiruv uchun 18-30 yoshli ishtirokchilar doirasi taklif qilinadi.

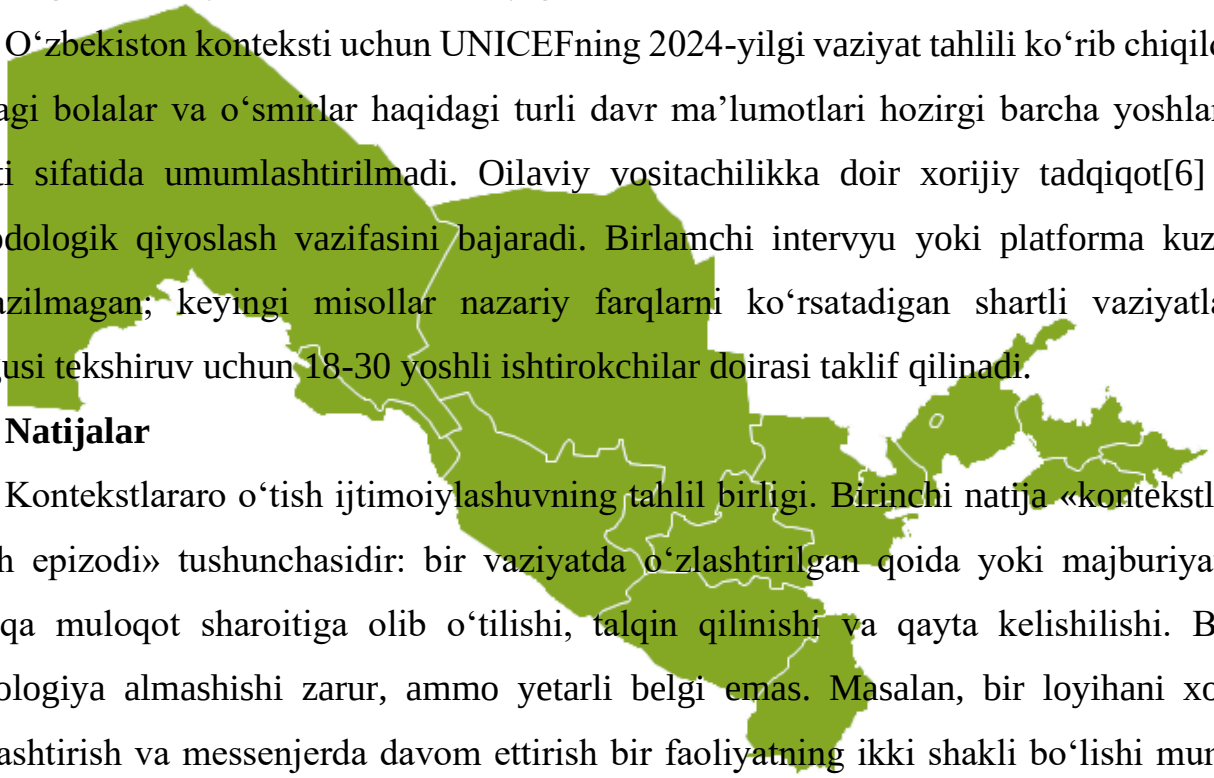

Natijalar

Kontekstlararo o‘tish ijtimoiylashuvning tahlil birligi. Birinchi natija «kontekstlararo o‘tish epizodi» tushunchasidir: bir vaziyatda o‘zlashtirilgan qoida yoki majburiyatning boshqa muloqot sharoitiga olib o‘tilishi, talqin qilinishi va qayta kelishilishi. Bunda texnologiya almashishi zarur, ammo yetarli belgi emas. Masalan, bir loyihani xonada rejalashtirish va messenjerda davom ettirish bir faoliyatning ikki shakli bo‘lishi mumkin. Aksincha, ayni messenjerda oilaviy va kasbiy guruhlar bir-biridan boshqa kutilmalar bilan ishlashi mumkin.

Uzviylikning mazmuniy, munosabatli va javobgarlikka oid ko‘rinishlari ajratiladi. Mazmuniy uzviylikda vazifaning maqsadi saqlanadi; munosabatli uzviylikda tomonlar bir-birining mavqeyini tan oladi; javobgarlik uzviyligida esa berilgan va’da boshqa muhitga o‘tganda yo‘qolib ketmaydi. Ular doimo birgalikda yuz bermaydi. Vazifa o‘zgarmasdan qolishi, lekin yordam so‘rash imkoniyati torayishi mumkin. Shuning uchun «bir guruh davom etdi» degan qayd ijtimoiy tajriba barcha jihatdan uzluksiz ekanini bildirmaydi.

Reckwitz talqinidagi amaliyot tarkibi faoliyatni moddiy vositalar, bilim va kundalik bajarilish bilan bog‘laydi[3]. Maqoladagi mualliflik xulosasi shuki, tajriba ko‘chirilganda

faqat axborot emas, uni bajarish sharti ham o‘zgaradi. Xonada savol berishga tayyor yosh yozma xabarning uzoq saqlanishidan xavotirlanishi mumkin. Bu ichki ziddiyatning dalili bo‘lishi shart emas: auditoriya va qayd etilish sharti boshqacha bo‘lgan. Bunday izoh suhbatdoshning o‘z bayonoti bilan tekshiriladi.

Ziddiyatning uch manbai. Birinchi manba auditoriyalar tutashuvi. Bir muhit uchun bildirilgan gap boshqa muhitda boshqa rolga ega shaxslar tomonidan o‘qiladi. Ikkinchisi vaqt kutilmalarining mos kelmasligi: shaxs uchun ish vaqtidan tashqari davr bo‘lgan payt guruh uchun javob kutiladigan vaqt bo‘lishi mumkin. Uchinchisi mas’uliyatning noaniqligi: og‘zaki kelishuvdagi vazifa yozma guruhda boshqa odamga yuklanadi. Bu shakllar tarqalish chastotasi emas, nazariy tasnifdir.

Wenger ishtirokni ma’no va identiklik shakllanishi bilan bog‘laydi[4]. Shu asosda ijtimoiylashuvni faqat tayyor me’yorni o‘zlashtirish deb olish cheklanadi: ishtirokchi qaysi kontekstda qanday qoida o‘rinli ekanini muhokama qilishi ham mumkin. Raqamli madaniyatdagi o‘sish barcha muhitda bir xil javob berish emas, o‘zgarish sababini anglash va uning boshqalarga ta’sirini asoslash orqali o‘rganiladi. Moslashuvning o‘zi ongli kelishuvning dalili emas.

Kontekstlar o‘rtasidagi aloqani tadqiq etish. Matritsa muhitni ikki qutbga ajratish o‘rniga bitta faoliyatning turli sharoitlarda qanday davom etishini kuzatadi. Har bir o‘tish birligi o‘z dalilini talab qiladi.

1-jadval. Kontekstlararo o‘tish epizodining tahlil o‘lchovlari

Tahlil o‘lchovi	Tadqiqot savoli Research question	Tekshiriladigan dalil Evidence to examine	Talqin chegarasi Interpretive limit
Vazifa	Maqsad o‘zgardimi yoki faqat vositami? Did the goal or only the medium change?	Oldingi va keyingi topshiriq. Earlier and later task descriptions.	Bir platforma bir faoliyat emas. One platform is not one activity.
Rol	Kim qanday majburiyat oldi? Who accepted which obligation?	Vakolat va vazifa kelishuvi. Agreements on roles and duties.	Lavozim amaliy hissa emas. A title does not establish contribution.
Auditoriya	Xabar kimlar uchun aytilgan?	Guruh chegarasi va ulashish yo‘li.	Ko‘rinish roziliknibildirmaydi.
Vaqt	Javob qachon kutilgan?	Muddat va foydalanish sharoiti.	Sukut avtomatik rozilik emas.

Tahlil o‘lchovi	Tadqiqot savoli Research question	Tekshiriladigan dalil Evidence to examine	Talqin chegarasi Interpretive limit
Qayta kelishish	O‘zgarish qanday tushuntirildi?	E’tiroz va yangilangan kelishuv.	Moslashish ichki ma’qullash emas.

Tadqiqotda dastlabki va keyingi epizod bir xil vazifa doirasida saqlanadi. Bir guruhning o‘quv muloqoti bilan boshqa guruhning hordiq amaliyotini qiyoslab, farqni faqat internetga bog‘lash mumkin emas. Mazmun, vakolat yoki ishtirokchilar o‘zgargan bo‘lsa, bu alohida qayd qilinadi.

Uzilish ijtimoiylashuvning muvaffaqiyatsizligi deb oldindan olinmaydi. U noaniq qoidani ochiq muhokamaga olib chiqishi mumkin. Bunday imkoniyatning amalga oshganini esa yangi kelishuv va keyingi harakat haqidagi dalil ko‘rsatishi kerak.

Shartli tahlil: loyiha majburiyatining muhitlar orasida ko‘chishi. Talabalar kichik ijodiy loyihani auditoriyada kelishib oladi. Vazifalar yozma tarzda qayd etilmaydi. Kechqurun guruhdagi xabarda ishni boshqa muddatda yakunlash talabi paydo bo‘ladi. Qatnashchilardan biri oilaviy majburiyati tufayli darhol javob bera olmaydi; boshqalar uning sukutini rozilik deb qabul qiladi. Bu misol real holatning hisobotiga emas, rol va vaqt kutilmalaridagi farqni aniqlashtirishga xizmat qiladi.

Birinchi tahliliy savol dastlabki kelishuv nimaga tegishli bo‘lgani. Ikkinchi savol yangi xabar kimning vakolati bilan qanday o‘zgarish kiritgani. Uchinchi savol javob bermaslikning qanday ma’nosi tekshirilgani. Sukutdan rozilik yoki mas’uliyatsizlikni chiqarish uchun yetarli dalil yo‘q. Ishtirokchining foydalanish sharoiti va xabarni ko‘rgan vaqti aniqlashtiriladi. Shu yo‘l bilan madaniy bahodan oldin munosabatning faktik tarkibi tiklanadi.

Mazkur vaziyatda uzviylikni tiklash oldingi qoida bilan yangi sharoitni birga kelishishni talab qiladi: topshiriq yozma tasdiqlanadi, javob kutish vaqti belgilanadi, imkoniyat bo‘lmaganda xabar berish yo‘li ochiladi. Taklif etilgan amallar jamoaning barcha muammosini hal qiladi, degan da’vo yo‘q. Ularning tadqiqotdagi vazifasi «ko‘nikma yetishmasligi» bilan «kutilmalar kelishilmaganligi»ni farqlash imkonini ko‘rsatishdir.

Onlayn yordam va oflayn nazoratni farqlash. Oilaviy vositachilik haqidagi tadqiqot raqamli imkoniyat va xavflarni oddiy «ko‘proq ruxsat yaxshiroq natija» mantiqiga

keltirmaydi[6]. Yoshga, qobiliyatga va vaziyatga mos yondashuvni tahlil qilish kerak. Ushbu maqolada kattalarning maslahat berishi, yoshning faoliyatini tushunishi va uning o‘rniga qaror qilishi turli munosabatlar deb olinadi. Bolalar bo‘yicha topilma voyaga yetgan yoshlarning mustaqilligini cheklashga tayyor asos bo‘la olmaydi.

Media savodxonligi doirasida kontekstni anglash axborotning kimga, qaysi maqsadda va qanday oqibat bilan yetkazilishini tushunishga bog‘lanadi[7]. Taklif etilayotgan kelgusi tadqiqotda yosh bir kunlik raqamli harakatini emas, muayyan vazifaning turli muhitlarda davom etishini qayd qilishi mumkin. Kundalik, suhbat va kelishuv matni o‘zaro qiyoslanadi. Shaxsiy yozishmalar to‘liq yig‘ilmaydi; maqsadga tegishli epizodlar alohida rozilik asosida tanlanadi.

Muhokama

Kontekstlararo yondashuv raqamli hayotni «ikkinchi shaxsiyat» deb tasvirlashning chegarasini ko‘rsatadi. Bir inson turli auditoriyada o‘zini boshqacha ifodalashi albatta ikkiyuzlamachilik degani emas. Bunday tafovut vazifa, xavfsizlik kutilmasi yoki til imkoniyati bilan izohlanishi mumkin. boydning tarmoqlashgan yoshlar hayoti haqidagi tadqiqoti bu farqlarni kontekstda ko‘rish uchun nazariy material beradi[2]; biroq mazkur izohlarning O‘zbekistonda qay darajada ishlashi alohida tekshirilishi lozim.

Qarshi ehtimol ham muhim: kontekstga havola qilish va’dadan qochish vositasi bo‘lishi mumkin. Shu sababli barcha uzilishlarni «sharoit boshqacha» degan jumla bilan oqlash yetarli emas. Dastlabki majburiyat, o‘zgarish haqida bildirish imkoniyati va boshqalarga tushgan yuk qiyoslanadi. Dialektik tahlil bir tomondan munosabatning davomiyligini, boshqa tomondan yangi sharoit talablarini saqlaydi. U oldingi me’yorni so‘zsiz takrorlash ham, har gal barcha majburiyatni bekor qilish ham emas.

O‘zbekiston kontekstini o‘rganishda hudud, ta’lim yoki bandlik sharoiti va oilaviy resurslar alohida qayd etilishi kerak. UNICEFning milliy vaziyat tahlili mavjud tafovutlarni bir xil yoshlar tajribasi bilan almashtirmaslik zaruratini ko‘rsatadigan kontekstual manbadir[5]. Mazkur maqola vakillik tanlanmasi tuzmagan; «O‘zbekiston yoshlarida falon ziddiyat ustun» degan xulosa bermaydi. Kelgusi empirik tekshiruvning vazifasi nazariy farqlarni aniq epizodlar bilan bog‘lash va muqobil izohlarni saqlashdir.

Xulosa

Onlayn va oflayn ijtimoiylashuv uzviyligi texnologik muhitning bir xilligida emas, ma’no, rol va majburiyatning vaziyatlar orasida davom etishida aniqlanadi. Maqolada kontekstlararo o‘tish epizodi tahlil birligi sifatida taklif etilib, mazmuniy, munosabatli va javobgarlikka oid uzviyliklar farqlandi. Auditoriya, vaqt kutilmasi va vakolatdagi o‘zgarish ziddiyatni o‘rganish yo‘nalishlari sifatida ajratildi.

Ushbu natija kuzatuvda tasdiqlangan omillar majmuasi emas, empirik tadqiqotni aniqlashtiruvchi konseptual taklifdir. Uning amaliy qiymati shaxsni umumiy tavsif bilan baholash o‘rniga qaysi kelishuv qayerda o‘zgarganini tekshirishdadir. Yangi raqamli muhitdagi moslashuvning ongli, ixtiyoriy va javobgarlikni saqlovchi ekanligi alohida dalillar orqali ko‘rsatilgandagina ijtimoiy tajribaning mazmunli uzviyligi haqida xulosa chiqarish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Floridi L. (ed.). The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era. Cham: Springer, 2015. https://doi.org/10.1007/978-3-319-04093-6

2. boyd d. It’s Complicated: The Social Lives of Networked Teens. New Haven: Yale University Press, 2014. https://yalebooks.yale.edu/book/9780300199000/its-complicated/

3. Reckwitz A. Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing. European Journal of Social Theory. 2002. Vol. 5, No. 2. P. 243–263. https://doi.org/10.1177/13684310222225432

4. Wenger E. Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. https://doi.org/10.1017/CBO9780511803932

5. UNICEF. Situation Analysis of Children and Adolescents in Uzbekistan. Tashkent: UNICEF Uzbekistan, 2024. https://www.unicef.org/uzbekistan/en/reports/situation-analysis-children-and-adolescents-uzbekistan

6. Livingstone S., Ólafsson K., Helsper E. J., Lupiáñez-Villanueva F., Veltri G. A., Folkvord F. Maximizing Opportunities and Minimizing Risks for Children Online: The Role of Digital Skills in Emerging Strategies of Parental Mediation. Journal of Communication. 2017. Vol. 67, No. 1. P. 82–105. https://doi.org/10.1111/jcom.12277

7. UNESCO. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! Paris: UNESCO, 2021. https://www.unesco.org/en/articles/media-and-information-literate-citizens-think-critically-click-wisely

